Д91

3533р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

ДИЦЬО СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 373.016:78:37 (091=161.2)(043.3)

МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ НАРОДНОПЕДАГОГІЧНИХ ТРАДИЦІЙ

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертація на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2012

8769

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, м.Київ.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор,
заслужений працівник культури України
ГОРБЕНКО Сергій Семенович,
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Інститут мистецтв,
професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
РОСТОВСЬКИЙ Олександр Якович,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, завідувач кафедри музичної педагогіки та хореографії;

кандидат педагогічних наук, доцент
ФОЛОМЄЄВА Наталія Аркадіївна,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, доцент кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування.

Захист відбудеться «10» грудня 2012 р. о 15 годині на засіданні еціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному іверситеті імені М.П.Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ, вул. ирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного дагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. ирогова, 9.

втореферат розісланий «9» листопада 2012 р.

ченій секретар
еціалізованої вченої ради **А.В.Козир**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Динамічні зміни у сучасному суспільстві України, пов'язані із процесами глобалізації освіти та соціальної інтеграції, вимагають глибокого переосмислення пріоритетних напрямів навчання і виховання дітей і молоді в нових економічних і соціокультурних умовах.

У «Проекті національної стратегії та розвитку освіти в Україні на 2012-2021рр.», прийнятого на III Всеукраїнському з'їзді працівників освіти (28 жовтня 2011р.) відмічається, що для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву в національній системі освіти необхідно забезпечити перебудову та оновлення змісту форм і методів організації навчально-виховного процесу на основі дитиноцентризму, особистісної орієнтації, створення ефективної системи національного виховання, компетентнісного підходу до навчання і особливо використання педагогічних технологій. Це передбачає формування особистості, яка усвідомлює належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки постійно змінюваного і взаємозалежного світу.

За таких обставин важко переоцінити значення музичного мистецтва у духовному становленні підростаючого покоління, формуванні його гуманістичних цінностей, ідеалів, національної свідомості. Однак, існуюча система музичного навчання на основі переважної репродуктивної діяльності учнів, потребує суттєвої модернізації, розробки та впровадження інноваційних технологій, які забезпечують широкий спектр особистісного розвитку школярів, породження нових знань, способів дій, особистісних смислів у вивченні мистецтва музики й враховують кращі здобутки національних народнопедагогічних традицій у навчанні та вихованні підростаючого покоління.

Проблеми музичного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів постійно привертають увагу українських учених-педагогів (А.Болгарський, В.Бутенко, С.Горбенко, О.Лобова, Л.Масол, О.Михайличенко, Г.Падалка, Е.Печерська, А.Растригіна, О.Ростовський, О.Рудницька, Т.Танько, О.Хижна, Л.Хлєбнікова, Г.Шевченко, В.Шульгіна, О.Щолокова та ін.). Останнім часом значно активізувалися дослідження народнопедагогічних традицій України, можливостей використання фольклору як засобу духовного розвитку особистості (Т.Бодрова, Н.Дем'янко, А.Іваницький, О.Кононко, Ю.Руденко, С.Садовенко, М.Стельмахович, В.Струманський, Є.Сявавко, С.Стефанюк, Н.Фоломєєва, О.Хоружа та ін.). У сучасній педагогічній науці розроблено засади впровадження технологічного підходу до конструювання навчального процесу на основі поєднання кращих досягнень минулого досвіду і того, що створено суспільним прогресом, гуманізацією та демократизацією суспільства із врахуванням специфіки

конкретного навчального предмета (В.Беспалько, С.Карпенчук, М.Кларін, Т.Назарова, О.Пєхота, О.Пометун, Г.Селевко, Г.Сиротенко, А.Сологуб, І.Якиманська та ін.), що уможливлює забезпечення методологічної основи розробки особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів.

Разом з тим, вивчення та аналіз педагогічного досвіду засвідчили існування суперечностей у музичному навчанні учнів, зокрема молодшої школи, а саме:

- між загальновизнаними вимогами особистісної зорієнтованості навчального процесу та використанням уніфікованих методик навчання учнів;
- між необхідністю творчого розвитку особистості засобами музики та використанням учителями загальноосвітніх навчальних закладів переважно репродуктивних методів навчання;
- між об'єктивними вимогами оптимізації музично-навчального процесу учнів початкової школи на основі використання народнопедагогічних традицій, кращого досвіду національного виховання та недостатньою розробленістю методичного супроводу зазначеного процесу.

Вказані протиріччя, необхідність розробки нових ефективних технологій особистісного розвитку дітей молодшого шкільного віку засобами народної творчості зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Методика реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій».*

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова й становить частину наукового напряму «Музичний розвиток учнів загальноосвітніх навчальних закладів: історія, теорія, методика». Тему дисертації затверджено вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 7 від 31.01.2008 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 3 від 29.03.2011р.).

Мета дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій.

Об'єкт дослідження – процес музичного навчання учнів початкової школи.

Предмет дослідження – методика реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- уточнити сутність та зміст поняття «особистісно-орієнтована технологія», дати його тлумачення у контексті музичного навчання учнів початкової школи;
- виявити сутність, виховні функції та особливості використання народнопедагогічних традицій в сучасних умовах музичного навчання молодших школярів;
- визначити критерії, показники ефективності музичного навчання та встановити рівні музичної компетентності учнів молодшої школи;
- розробити та обґрунтувати методику реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій;
- експериментально перевірити дієвість та ефективність запропонованої методики.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали концептуальні положення філософії, психології, педагогіки щодо гуманізації освіти, особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання (Ш.Амонашвілі, Г.Балл, М.Берулава, А.Бойко, Є.Бондаревська, І.Зимня, І.Зязюн, В.Краєвський, С.Кульневич, Ю.Мальований, А.Маслоу, В.Моляко, С.Подмазін, О.Савченко, В.Сєріков, Б.Теплов, А.Хуторськой, Є.Шиянов, І.Якиманська); розвитку особистості як суб'єкта культурно-освітньої діяльності (В.Андрущенко, І.Зязюн, В.Кремень, В.Кудін, О.Отич, В.Орлов); педагогічні концепції технологічного, діяльнісного, культурологічного, етнопедагогічного, компетентнісного підходів (В.Андрєєв, В.Беспалько, А.Бойко, Н.Гузій, Т.Ільїна, М.Кларіна, А.Козир, О.Олексюк, Г.Селевко); праці, присвячені проблемам мистецького навчання та виховання учнів (Е.Абдуллін, Д.Кабалевский, О.Лобова, Л.Масол, Н.Миропольська, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Хижна, Л.Хлебнікова, О.Шевнюк, В.Шульгіна, О.Щолокова).

Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань дослідження було використано комплекс теоретичних та емпіричних **методів**:

- *теоретичні*: аналіз філософської, психологічної, педагогічної, мистецтвознавчої літератури в межах проблеми, що досліджується; моделювання; системно-структурний та діяльнісно-особистісний аналіз при обґрунтуванні теоретичних підходів та технологій музичного навчання учнів на основі народнопедагогічних традицій і методики їх реалізації в умовах загальноосвітньої школи;
- *емпіричні*: педагогічні спостереження; опитування; анкетування учнів, учителів, батьків; бесіди з учнями та педагогічними працівниками навчальних закладів, які дали змогу з'ясувати стан досліджуваної проблеми; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), методи статистичної обробки результатів експериментальної роботи.

Організація дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2007-2012рр. і включала три етапи.

На першому етапі (2007-2009рр.) проаналізовано науково-методичну літературу, визначено теоретико-методичні позиції дослідження, його мету, об'єкт, предмет, завдання. Здійснено констатувальне дослідження, розроблено програму формувального експерименту і розпочато його проведення.

На другому етапі (2009-2010рр.) було продовжено апробацію методики реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи, визначено педагогічні умови, що забезпечують успішність цього процесу, проведено порівняльний аналіз результатів дослідної роботи.

На третьому етапі (2010-2012рр.) було завершено формувальний експеримент, проаналізовано, узагальнено та систематизовано результати дослідження, сформульовано висновки і виконано оформлення тексту дисертації.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що дисертантом *уперше:*

- розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено методику реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій;
- визначено критерії та показники ефективності музичного навчання учнів молодшої школи на основі народнопедагогічних традицій; встановлено рівні музичної компетентності школярів.

Уточнено сутність та зміст поняття особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи; визначено особливості використання народнопедагогічних традицій у процесі музичного навчання молодших школярів як засобу особистісного розвитку дитини.

Удосконалено комплекс методів музично-творчого розвитку учнів молодшого шкільного віку.

Подальшого розвитку набули сучасні підходи до творчої самореалізації особистості, використання фольклору в музичному навчанні учнів початкової школи та формування їх музичного інтересу.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що його теоретичні висновки й експериментальні дані можуть бути використані у навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, слугувати основою розробки програм, методичних рекомендацій з музичного навчання і виховання учнів. Є можливість використання його матеріалів у вищій школі в процесі викладання курсу «Методика музичного навчання», при написанні навчально-методичних посібників, дипломних та магістерських робіт з проблем загальної музичної освіти, а також у практичній роботі вчителів музики загальноосвітніх шкіл.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження обговорювалися на

міжнародних наукових конференціях «Формула творчості» (Луганськ, 2010р.), «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (Київ, 2010, 2011рр.), «Художня культура і освіта: традиції, сучасність, перспективи» (Мелітополь, 2012р.), на IV-й Міжнародній науково-практичній конференції «Молодіжна політика: проблеми і перспективи» (Дрогобич, 2007 р.); *всеукраїнських* конференціях «Професійний розвиток викладача мистецтва: традиції, новації, перспективи» (Київ, 2011 р.); на VI Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання» (Дрогобич, 2012 р.); на *щорічних* звітно-наукових конференціях викладачів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (2009–2011рр.), щорічних науково-практичних конференціях викладачів та студентів музично-педагогічного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Я.Франка (2007, 2008, 2009, 2010, 2011 рр.); обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування НПУ імені М.П.Драгоманова (2009 - 2011 рр.) та кафедри народних музичних інструментів та вокалу ДДПУ імені І.Я.Франка (2009 - 2011 рр.).

Основні положення дисертації з проблеми реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій *впроваджено* у навчальний процес Дрогобицької спеціалізованої школи I – III ступенів № 2 (довідка № 113 від 06. 04. 2011 р.); Глухівської загальноосвітньої школи I - III ступенів (довідка № 73 від 03. 10. 2011 р.); середньої загальноосвітньої школи № 3 міста Трускавець Львівської області (довідка № 127 від 01.09. 2011р.) середньої загальноосвітньої школи № 70 м. Києва (довідка № 120 від 19.12.2011р.), Самбірської середньої школи № 1 ім. Т.Г. Шевченка (довідка № 54 від 18.05.2011р.).

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною і теоретичною обгрунтованістю його вихідних положень; проведенням дослідно-експериментальної роботи з використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних предмету, меті і завданням дослідження; якісною та кількісною обробкою даних; позитивними результатами формувального експерименту; репрезентативністю вибірки.

Публікації. Основні теоретичні положення, та результати дослідження висвітлено у 6 одноосібних публікаціях автора, 5 з яких у провідних фахових виданнях України.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (251 найменування, з них 6 - іноземними мовами). Загальний обсяг тексту дисертації – 222 сторінки, з них 188 – основного тексту. Робота містить 9 таблиць, 4 рисунків, що разом з додатками становить 34 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету й завдання, охарактеризовано методи науково-дослідної роботи, розкрито методологічну й теоретичну основу, наукову новизну, означено теоретичне і практичне значення дисертації, подано інформацію щодо апробації та впровадження результатів проведеного дослідження.

У першому розділі дисертації – *«Теоретичні основи дослідження методики реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій»* – подано огляд наукових джерел з проблеми становлення технологічного підходу у педагогічній теорії та практиці. На основі аналізу наукової літератури (В.Бех, В.Беспалько, М.Кларін, О.Пєхота, Г.Селевко, А.Хуторской, І.Якиманська та ін.) визначено, що *особистісно-орієнтована технологія навчання є цілісним процесом, що спрямований на розвиток особистості учня в основі якої лежить рівність та партнерства у педагогічній взаємодії з учителем, визначає сукупність засобів і методів навчання, що дозволяють успішно реалізовувати поставлені цілі.* У процесі дослідження визначено, що саме технологічний підхід орієнтує на модернізацію традиційного навчання учнів, сприяє широкому розвитку їх потенційних можливостей, породженню нових знань, способів дій, особистісних смислів через побудову навчального процесу з чітко фіксованими і очікуваними результатами. Методологічною основою розробки особистісно-орієнтованих технологій навчання визначено принципи: гуманізації; природовідповідності; культуровідповідності; індивідуалізації та диференціації навчання; діалогічної взаємодії.

Подано ретроспективний огляд становлення та розвитку вітчизняних і зарубіжних систем музичного навчання учнів початкової школи. Це дозволило з'ясувати, що ідея музичного навчання і виховання на національній основі формувалася упродовж віків, розвиваючись у різних музично-педагогічних концепціях - К.Орфа, З.Кодая, Б.Трічкова, М.Лисенка, М.Леонтовича, К.Стеценка, В.Верховинця, Д.Кабалевського, О.Ростовського, А.Авдієвського, А.Болгарського та ін., набуваючи суттєвих сегментних особливостей і конкретизації. Однак, незважаючи на значні здобутки у розвитку системи музичного навчання і виховання дітей початкової школи на засадах особистісно-орієнтованого підходу, сьогодення потребує модернізації процесу викладання музики у загальноосвітньому навчальному закладі з огляду на сучасні вимоги до розробки та впровадження спеціальних педагогічних технологій, котрі забезпечують спрямованість виховного впливу мистецтва на духовний розвиток кожного учня.

На основі вивчення науково-педагогічних і мистецтвознавчих джерел (Б.Асаф'єв, Н.Дем'янко, А.Іваницький, Ю.Руденко, М.Стельмахович,

В.Струманський, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін.) визначено, що невичерпним джерелом формування духовності особистості є народна педагогіка.

Народнопедагогічні традиції трактуються у дослідженні як *ущільнення тривалого досвіду життєдіяльності нації, що проявляється, зокрема у художній творчості, інтегрує звичаї, обряди, ритуали, свята, трудові та естетичні цінності, смаки, ідеали, моральні норми, правила поведінки, елементи духовної культури, які зберігаються, розвиваються протягом століть і передаються наступним поколінням.* Визначено, що саме народнопедагогічні традиції є *першоосновою* формування гуманістичного досвіду особистості учня за законами добра і краси. Доведено, що використання у навчальному процесі народнопедагогічних традицій є тим підґрунтям, на якому зростає духовність, національна свідомість, гідність підростаючого покоління, а водночас, і розуміння, толерантність та повага до інших народів. Отже, використання народнопедагогічних традицій у музичному навчанні учнів початкової школи має виключне значення, зокрема у розробці технологій особистісно-орієнтованого музичного навчання.

У другому розділі дисертації – *«Методичні засади удосконалення музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій»* визначено критерії та показники ефективності музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій; окреслено послідовність використання діагностичних методів для визначення рівнів їх музичної компетентності. На основі аналізу вимог Державного освітнього стандарту, наукових розробок вчених-педагогів з проблеми впровадження компетентнісного підходу в освітній галузі (В.Бондар, Н.Бібік, Е.Зеєр, О.Савченко, А.Хуторської) визначено, що результатом музичного навчання учнів початкової школи має стати формування музичної компетентності.

Музична компетентність розглядається у дослідженні як *інтегральна якість особистості, що складається з комплексу музичних знань, художнього досвіду, мистецьких цінностей та ставлення до них, і може реалізовуватися у процесі музичної діяльності дитини.* У структурі музичної компетентності учня молодшої школи виділено такі компоненти: *інформаційний, емоційний та діяльнісний.* На основі розробленої структури визначено *критерії та показники* діагностування зазначеного феномена, а саме:

✓ *мотиваційно-емоційний критерій*, який орієнтує на визначення міри сформованості музичних потреб та інтересів учнів. Показниками означеного критерію виділено: ступінь вираженості інтересу до музично-навчальної діяльності; бажання вивчати народні традиції та національне мистецтво; прагнення оволодівати музичними уміннями та навичками, творчо використовувати їх у власній діяльності.

✓ *пізнавально-інформаційний критерій*, який спрямовує на визначення ступеня сформованості мистецьких знань учнів у відповідності до програмових вимог, а також міри пізнавальної активності дітей. Критерій

характеризують такі показники: ступінь пізнавальної активності учнів у вивченні особливостей музичного мистецтва, характеристик музичних жанрів, ознак народного мистецтва; знання основних елементів музичної мови; основних жанрів українських народних пісень (колискові, календарно-обрядові, жартівливі, ліричні тощо), танців (гопак, козачок та ін.); усвідомлення особливостей українського національного музичного мистецтва та порівняння з музичним фольклором інших народів.

✓ *творчо-діяльнісний критерій*, який визначає ступінь сформованості виконавських умінь та навичок учнів, рівень творчої активності та творчої самореалізації кожної особистості. Показниками даного критерію є: міра сформованості вокально-хорових навичок та умінь виконувати музично-ритмічний супровід до пісень; ступінь творчого самовираження у музичній діяльності; досвід участі у народно-пісенних обрядових дійствах.

На основі методики діагностування музично-освітніх досягнень школярів було проведено констатувальний експеримент з учнями 4-х класів початкової школи (в містах Дрогобич, Глухів, Трускавець, Київ, Самбір), що охоплював 225 учнів. За результатами констатувального дослідження нами виявлено три рівні музичної компетентності учнів початкової школи: низький, середній високий.

Низький рівень музичної компетентності учнів молодших класів характеризується відсутністю яскраво вираженого бажання вивчати музичне мистецтво взагалі. Вони досить пасивні на уроках музики, музичні гуртки та позаурочні заходи намагаються уникати, користуються дуже обмеженим понятійно-термінологічним запасом у процесі розповіді про музичне мистецтво (окремі слова). Лише після детального пояснення вчителя діти частково або фрагментарно можуть висловлюватися з приводу особливостей музичної мови. Недостатньо сформовані уміння та навички виконання творів, у тому числі народної творчості. Спостерігається недостатність досвіду участі у народно-музичних святах та обрядах, що спричиняє незручність поведінки під час роботи над музичними завданнями. Ця частина респондентів склала 30,7%.

Середній рівень музичної компетентності учнів молодших класів характеризується, загалом, позитивним ставленням до музичних занять. Однак, недостатність самоорганізованості та дисциплінованості цих дітей часто стають причиною пропусків позаурочних музичних занять. Учні, виявляючи бажання брати участь у позакласних мистецьких заходах не завжди відповідально ставляться до виконання доручень, а тому допускають огріхи у музично-виконавській діяльності. Вони розуміють та усвідомлюють значну частину тематичного матеріалу, демонструють небагатий словниково-термінологічний запас у процесі аналізу музичних творів. Вони володіють певними вокально-хоровими уміннями та навичками, вірно інтонують мелодію, намагаються виразно відтворити музичний образ. Однак, їх музична діяльність має, у більшості випадків, репродуктивний характер. Уважно слухаючи вказівки учителя, ці учні намагаються якомога точніше відтворити образи музики.

Власної ініціативи, індивідуальної творчості майже не проявляють (41,5% респондентів).

Високий рівень музичної компетентності притаманний реципієнтам, які захоплено ставляться до уроків музики, активно відвідують позакласні музичні заняття та гуртки, виявляють особливе бажання вивчати українські народні традиції та національне мистецтво, намагаються, якомога краще виконувати, поставлені на уроках завдання, проявляють власну творчість та ініціативу у відтворенні музичних образів. Учні глибоко усвідомлюють та зрозуміють тематичний матеріал, активно виражають власне естетичне ставлення до музики, користуючись адекватною термінологією. Їм властиве використання нестандартних порівнянь художніх образів різних видів мистецтва та відповідних життєвих явищ. Учні добре оволодівають вокально-хоровими навичками та уміннями. У виконанні музичного твору узгоджують свої дії із діями колективу. Ці учні (27,8% респондентів) мають певний досвід музично-виконавської діяльності у шкільному хорі чи інших музичних гуртках. Обізнані із традиціями та обрядами українського народу, в яких брали безпосередню участь.

Якісний та кількісний аналіз отриманих результатів констатувального етапу експерименту засвідчив переважання середнього рівня компетентності. Результати представлено у Таблиці 1.

Таблиця 1.

Критерії музичної компетентності	Рівні сформованості музичної компетентності (у відсотках)		
	низький	середній	високий
Мотиваційно-емоційний	21,6%	45,6%	32,8%
Пізнавально-інформаційний	28,4%	45,2%	26,4%
Творчо-діяльнісний	42,1%	33,6%	24,3%
Середнє значення у %	30,7%	41,5%	27,8%

Зафіксовані результати засвідчили необхідність розробки методичного забезпечення та активізації педагогічних дій з формування музично-виконавських умінь школярів, їх досвіду участі у народно-обрядових святах та творчого самовираження в музичній діяльності.

Представлено розроблені особистісно-орієнтовані технології музичного навчання молодших школярів на основі використання народнопедагогічних традицій, визначено педагогічні умови їх реалізації у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу:

- *технологія розвитку інтересу учнів початкової школи до народно-художньої діяльності;*

- *технологія співпраці;*
- *технологія творчого розвитку учнів на основі народнопедагогічних традицій.*

Педагогічними умовами реалізації означених технологій окреслено:

- залучення учнів до народного музичного середовища;
- встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин учителя та учнів у процесі музичного навчання;
- стимулювання розвитку творчого потенціалу учнів у різних видах музичної діяльності.

Технологія розвитку інтересу учнів до народно-художньої діяльності передбачала реалізацію педагогічної *умови,* яка базується на залучення дітей до народномузичного середовища та використання таких *методів:* створення емоціогенних ситуацій у процесі вивчення пісенного фольклору; ігрових методів народного музикування, методів рольової гри у процесі відтворення народно-пісенних обрядів.

Технологія співпраці спрямована на реалізацію наступної педагогічної *умови:* встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин учителя та учнів у процесі музичного навчання. При цьому використовувались *методи* діалогу; образних асоціацій, обговорення музичних вражень.

Технологія творчого розвитку учнів на основі народнопедагогічних традицій передбачала реалізацію педагогічної *умови* пов'язаної із стимулюванням творчого потенціалу реципієнтів у різних видах музичної діяльності та використання *методів:* творчих завдань, варіативності інтерпретаційного процесу, художньо-творчої імпровізації, мистецьких проектів.

У розділі представлено методичну модель реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій, яка включає *ціль* музичного навчання учнів, що передбачає спрямованість на музично-творчий розвиток кожного школяра; ґрунтується на *принципах:* гуманізації, природовідповідності, індивідуалізації, диференціації, діалогу, культуровідповідності; орієнтує на забезпечення *педагогічних умов;* передбачає використання урочних та позаурочних *форм* музичного навчання і *методів* у відповідності до розроблених технологій (створення емоціогенних ситуацій у процесі вивчення пісенного фольклору, ігрових методів народного музикування, методів рольової гри в ході відтворення народно-пісенних обрядів; діалогу, обговорення мистецьких вражень, спільних мистецьких проектів; творчих завдань, варіативності інтерпретаційного процесу, художньо-творчої імпровізації та ін.), що ґрунтуються на *особистісно-орієнтованому підході* і уможливлюють творчий розвиток кожного учня.

Розроблена методична модель реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного виховання учнів на основі народнопедагогічних традицій представлена схематично (Рис. 1).

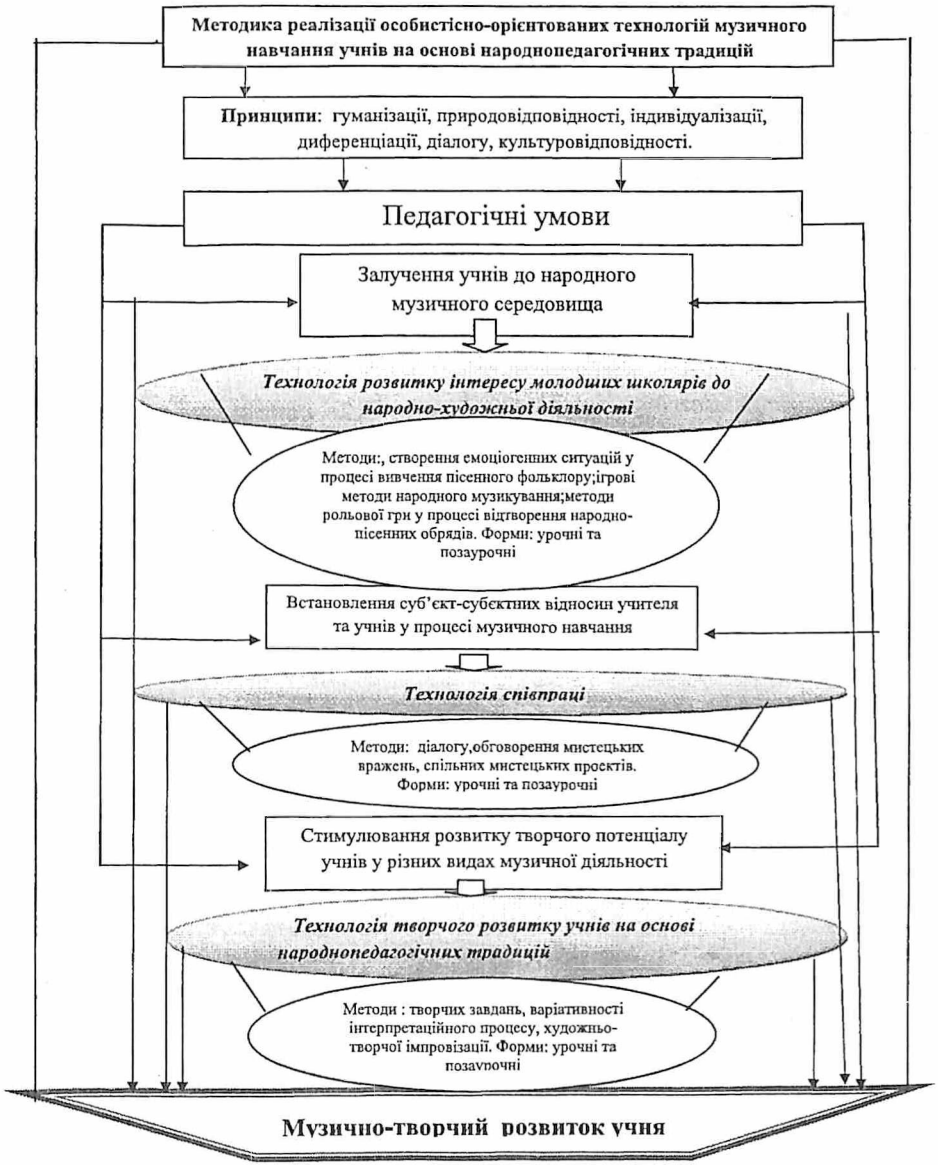


Рис. 1. Методична модель реалізації особистісно-орієнтованих технологій на основі народнопедагогічних традицій

У третьому розділі дисертації –*«Дослідно-експериментальна робота з перевірки методики реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій»* – представлено програму та хід дослідно-експериментальної роботи з перевірки розробленої методичної системи реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів на основі народнопедагогічних традицій. Формувальний експеримент проведено з учнями 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів міст Дрогобич (спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №2) та Трускавець (середня загальноосвітня школа №3) в реальних умовах навчально-виховного процесу згідно визначених етапів: інформаційно-ціннісного, практично-діяльнісного, креативно-творчого, що забезпечувало послідовність використання розроблених особистісно-орієнтованих технологій на основі народнопедагогічних традицій.

Інформаційно-ціннісний етап спрямовувався на формування мотивації школярів до вивчення народної музики і традицій народного музикування. Використовувалася *технологія розвитку інтересу молодших школярів до народно-художньої діяльності.* Провідними *методами* педагогічної роботи було визначено: метод співбесіди, створення емоціогенних ситуацій у процесі вивчення пісенного фольклору; ігрові методи народного музикування; діалогу; методи рольової гри у процесі відтворення народно-пісенних обрядів.

Практично-діяльнісний етап педагогічної роботи зорієнтовано на формування досвіду практичної музично-виконавської діяльності учнів у фольклорному аспекті: формування елементарних вокально-хорових умінь та навичок музично-ритмічного супроводу, що забезпечують можливість осягнути інтонаційні особливості української народної музики та відчути національну своєрідність вітчизняного фольклору, усвідомити роль музики як загальнолюдської мови, яка, не потребуючи перекладу, є зрозумілою для людей різних країн. На даному етапі реалізовувалася *технологія співпраці* з акцентуацією *методів:* діалогу, обговорення мистецьких вражень, спільних мистецьких проектів; а також практичних методів музичного навчання, що мали, переважно, репродуктивний характер (метод показу і закріплення вокально-виконавських та інструментально-виконавських умінь і навичок, метод наочно-образної музичної ілюстрації, інсценізації, рольової гри та ін.).

Креативно-творчий етап мав на меті розвиток творчого потенціалу особистості кожного учня засобами музичного фольклору, формування навичок самостійно використовувати набуті музичні знання і виконавські уміння у різних видах художньо-творчої діяльності, розвиток здатності учнів до творчого самовияву у власній мистецькій діяльності. На даному етапі передбачалась реалізація *технології творчого розвитку учнів на основі народнопедагогічних традицій.* Використовувались *методи творчого*

спрямування: творчих завдань; варіативності інтерпретаційного процесу; художньо-творчої імпровізації.

Представлено якісний та кількісний аналіз проведеного формувального експерименту згідно контрольних діагностичних зрізів у контрольній та експериментальній групах респондентів. З метою перевірки дієвості та ефективності експериментальної методики реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій, визначення динаміки рівнів їх музичної компетентності, в експериментальній та контрольній групах в кінці кожного навчального року з 2-го по 4-й клас проводилися контрольні зрізи за розробленою методикою діагностування означеного феномена. Для вираження загальної динаміки формування показника обчислювалася середня зважена **X** та коефіцієнт парної кореляції **r** по Спірмену. Обчислення виконувалися за формулою:

$$X = \frac{\Sigma x}{n} = \frac{x_1 + x2 + \dots xn}{n}$$

де **Σ** – знак підсумовування;

x – отримані бали;

n – кількість учнів у групі.

Аналіз отриманих результатів показав динаміку зростання показників музичної компетентності учнів експериментальної групи, тоді як у контрольній групі значних змін не відбувалося. Статистичні дані підтвердили ефективність використання методики реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів на основі народнопедагогічних традицій.

Узагальнені кількісні показники проведеної роботи наведені у Таблиці 2.

Таблиця 2.

Динаміка змін рівнів музичної компетентності учнів початкових класів у контрольній та експериментальній групах

Рівні музичної компетентності учнів початкових класів	Кількісні дані							
	До експерименту				Після експерименту			
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
Низький	32	44,6	33	45,4	29	38,5	6	7,7
Середній	24	33,1	25	34,6	28	37,7	31	43,8
високий	18	22,3	17	20,0	19	23,8	35	48,5

Таким чином, отримані результати формувального експерименту засвідчили позитивні зрушення у рівнях музичної компетентності учнів початкової школи: високий рівень зріс у 2,4 рази, середній - на 9,2%, низький рівень зменшився у 5,8 разів, тоді як у контрольній групі суттєвих зрушень не зафіксовано. Обробка експериментальних даних методами математичної статистики довела достовірність отриманих результатів з імовірністю помилки не більше 0,01% (за визначенням t-критерію Стьюдента), що доводить дієвість розробленої методики *реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій* та доцільність її впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх закладів.

ВИСНОВКИ

Отримані результати дисертаційного дослідження дали підставу для таких висновків:

1. Актуальність дослідження методики реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій зумовлюється сучасними освітніми завданнями побудови процесу навчання за суб'єкт-суб'єктним принципом. Встановлено, що саме технологічний підхід орієнтує на модернізацію традиційного навчання (з переважаючою репродуктивною діяльністю учнів), забезпечує широкий розвиток і саморозвиток можливостей та прагнень школярів, породження нових знань, способів дій, особистих смислів через побудову навчального процесу з чітко фіксованими результатами. Теорія сучасної освіти характеризується недостатньою науковою обґрунтованістю особистісно-орієнтованих моделей музичного навчання і виховання учнів початкової школи.

На основі аналізу наукової літератури та сучасної музично-освітньої практики уточнено сутність та зміст поняття «особистісно-орієнтована технологія», визначено, що вона є цілісним процесом, що орієнтує на розвиток особистості учня в основі якої – рівність у спілкуванні та партнерство у педагогічній взаємодії з учителем, визначає сукупність засобів і методів навчання, і дозволяє успішно реалізовувати поставлені цілі. Її методологічною основою є принципи: гуманізації, природовідповідності, індивідуалізації, диференціації, діалогу та культуровідповідності.

2. Встановлено, що першоосновою формування гуманістичного досвіду особистості є народнопедагогічні традиції, які розглядаються як передача наступним поколінням тривалого досвіду життєдіяльності нації, зокрема, у художній творчості. Традиції народної педагогіки інтегрують звичаї, обряди, ритуали, свята, трудові та естетичні цінності, смаки, ідеали, моральні норми, правила поведінки за законами добра і краси, елементи духовної культури, які

зберігаються, розвиваються протягом століть. Вони є джерелами етнокультурної інформації, яка утворює в свідомості індивіда особливий асоціативний ряд, що зумовлює рефлексивно-образну регуляцію мислення і діяльності. Застосування означених традицій у музичному навчанні школярів становить підґрунтя, на якому зростає духовність, національна свідомість, кмітливість, самостійність, гідність підростаючого покоління, а водночас, і толерантність, активність, життєспроможність у жорстких умовах реального життя. Використання народнопедагогічних традицій передбачає забезпечення емоційної насиченості навчання, активізацію творчих проявів учнів, стимулювання інтересу до освоєння фольклору за регіональними ознаками.

3. Результатом музичного навчання учнів розглядається музична компетентність, яка трактується як інтегральна якість особистості, що складається з комплексу відповідних знань, умінь і навичок, музично-виконавського досвіду, мистецьких цінностей і може реалізовуватися в процесі творчої діяльності. Її структуру становлять компоненти: інформаційний, емоційний, діяльнісний.

Визначено й апробовано критерії музичної компетентності учнів початкової школи: *мотиваційно-емоційний критерій*, який орієнтує на визначення міри сформованості музичних потреб та інтересів учнів. Показниками означеного критерію виділено: ступінь вираженості інтересу до музично-навчальної діяльності; бажання вивчати народні традиції та національне мистецтво; прагнення оволодівати музичними уміннями та навичками, творчо використовувати їх у власній діяльності; *пізнавально-інформаційний критерій*, який спрямовує на визначення ступеня сформованості мистецьких знань учнів у відповідності до програмових вимог, а також міри пізнавальної активності дітей. Критерій характеризують такі показники: ступінь пізнавальної активності учнів у вивченні особливостей музичного мистецтва, характеристик музичних жанрів, ознак народного мистецтва; знання основних елементів музичної мови; основних жанрів українських народних пісень, танців; усвідомлення особливостей українського національного музичного мистецтва та порівняння з музичним фольклором інших народів; *творчо-діяльнісний критерій*, який визначає ступінь сформованості виконавських умінь та навичок учнів, рівень творчої активності та творчої самореалізації кожної особистості. Показниками даного критерію є: міра сформованості вокально-хорових навичок та умінь виконувати музично-ритмічний супровід до пісень; ступінь творчого самовираження у музичній діяльності; досвід участі у народно-пісенних обрядових дійствах.

У процесі констатувального діагностування виявлено рівні музичної компетентності учнів початкової школи з наданням якісних та кількісних характеристик: низький рівень–30,7 % респондентів, середній – 41, 5 %, високий – 27,8 %.

4. Розроблено методику реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи яка включає мету, принципи,

форми, методи та педагогічні умови: залучення дитини до народного музичного середовища, встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин учителя та учнів у процесі музичного навчання, стимулювання розвитку творчого потенціалу кожного учня у різних видах музичної діяльності. Вона передбачає використання урочних та позакласних форм роботи і методів навчання особистісного спрямування: створення емоціогенних ситуацій у процесі вивчення пісенного фольклору, використання ігрових методів народного музикування, методів рольової гри у процесі відтворення народнопісенних обрядів, інсценізації, діалогу, обговорення музичних вражень, спільних мистецьких проектів, творчих завдань, варіативності інтерпретаційного процесу, художньо-творчої імпровізації та ін. Запропоновано комплекс особистісно - орієнтованих *технологій* музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій, а саме: технологія розвитку інтересу молодших школярів до народно-художньої діяльності; технологія співпраці, технології творчого розвитку учнів на основі народнопедагогічних традицій, що охоплюють педагогічні умови, методи педагогічної роботи, урочні та позаурочні форми музичного навчання, і мають на меті музично-творчий та компетентнісний розвиток кожного учня.

5. Доведено ефективність поетапної реалізації розроблених особистісно-орієнтованих технологій за такою послідовністю:

- *інформаційно-ціннісний етап*, метою якого є формування стійкої мотивації дітей до вивчення народної музики, національних традицій музикування; активізація пізнавальної діяльності учнів до вивчення українського фольклору, формування емоційного відгуку на образи народної музики; формування установки на сприйняття народного мистецтва як джерела і предмета духовного спілкування (використання технології розвитку інтересу до народнопедагогічних традицій);
- *практично-діяльнісний етап* зорієнтовано на формування досвіду практичної діяльності учнів у фольклорному контексті; формування умінь народного музикування, що забезпечують можливість осягнути інтонаційні особливості національної музики та відчути своєрідність вітчизняного фольклору, усвідомити роль музики як загальнолюдської мови (використання технології співпраці);
- *креативно-творчий етап* орієнтує на розвиток творчого потенціалу кожного учня засобами народнопедагогічних традицій; формування здатності самовияву особистості, до перенесення набутих знань і виконавських умінь у різні види художньо-творчої діяльності (технологія творчого розвитку учнів на основі народнопедагогічних традицій).

6. Отримані результати формувального експерименту засвідчили позитивну динаміку стану музичної компетентності учнів експериментальної

групи: високий рівень зріс у 2,4 рази, середній - зріс на 9,2%, низький - зменшився у 5,8 разів. Кількісний та якісний аналіз контрольного діагностичного зрізу, порівняння показників у контрольній та експериментальній групах засвідчили ефективність запропонованої методики реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій та можливість її впровадження у навчальний процес загальноосвітніх закладів освіти.

Проведене дослідження не претендує на повне висвітлення всіх питань, що стосуються означеної проблеми. Потребує спеціальних досліджень проблема методичного забезпечення особистісно-орієнтованого навчання учнів середньої та старшої школи, особливостей використання народнопедагогічних традицій у процесі їх музичного навчання і виховання.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Дицьо С.В. Музичне виховання як чинник гуманізації педагогічної освіти учнів / Світлана Дицьо // Молодь і ринок: наук.- пед. журнал.- 2008. - №1 (36). 140с. - С. 123-125.
2. Дицьо С.В. Особливості особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання і виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів / С.В.Дицьо //Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. - серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. - пр. - К.:НПУ. 2009.- Вип.7 (12). - 257с. - С. 186-189.
3. Дицьо С.В. Методичний аспект особистісно-орієнтованого музичного навчання і виховання учнів початкової школи / С.В.Дицьо // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. - Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. пр. - К.: НПУ, 2010. - Вип. 10 (15). 219с. - С.136-140.
4. Дицьо С.В. Педагогічні принципи впровадження особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання в початковій школі / С.В.Дицьо // Вісник Луганського Національного університеті імені Т.Г. Шевченка. Частина 1. - 2011, квітень № 8 (219). - Луганськ: ЛНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2011. – 186 с. - С.135-139.
5. Дицьо С.В. З історії особистісно-орієнтованого музичного навчання і виховання/ С.В. Дицьо // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.- серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб. наук.- пр.- К.:НПУ, 2012.- Вип. 16 (26).- 181с.-С.59-63.
6. Дицьо С.В. Психоемоційні аспекти впливу музики у субкультурі ранніх етапів онтогенезу особистості / С.В.Дицьо // Молодіжна політика: проблеми і перспективи: зб. матер. IV- ї Міжнародної наук.- прак. конференції. Дрогобич, 2007. - 385 с. - С. 208-21.

АНОТАЦІЇ

Дицьо С.В. Методика реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі народнопедагогічних традицій. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2012.

Дисертацію присвячено проблемі методичного забезпечення впровадження особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання учнів початкової школи на основі використання народнопедагогічних традицій.

Охарактеризовано сутність та зміст особистісно-орієнтованих технологій навчання з огляду на специфіку музичної діяльності учнів. Розроблено критерії та показники ефективності музичного навчання молодших школярів, на основі яких виявлено рівні їх музичної компетентності. Розроблено педагогічні умови впровадження вказаних технологій у навчальний процес. Обґрунтовано та експериментально перевірено поетапну методику реалізації особистісно-орієнтованих технологій музичного навчання на основі народнопедагогічних традицій, що ґрунтується на єдності мети, змісту, внутрішніх механізмів, методів і засобів конкретного способу навчання.

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність розробленої методики та доцільність її використання у процесі музичного навчання учнів початкової школи.

Ключові слова: технологія, особистісно-орієнтоване навчання музики, народнопедагогічні традиції, учні початкової школи.

Дицьо С.В. Методика реализации личностно-ориентированных технологий музыкального обучения учащихся начальной школы на основе народнопедагогических традиций. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2012. Диссертация посвящена проблеме методического обеспечения внедрения личностно-ориентированных технологий музыкального обучения учащихся начальной школы на основе использования народнопедагогических традиций.

Охарактеризованы сущность и содержание личностно-ориентированных технологий обучения в контексте специфики музыкальной деятельности учащихся. Разработаны критерии и показатели эффективности музыкального обучения младших школьников на основе которых выявлены уровни их музыкальной компетентности. Теоретически обоснована и экспериментально проверена поэтапная методика реализации личностно-ориентированных технологий музыкального обучения на основе народнопедагогических традиций, которая базируется на единстве цели, содержания, внутренних

механизмов, методов и средств конкретного способа обучения. Она предусматривает использование урочных и внеклассных форм работы, методов обучения, личностной направленности: создание эмоциогенных ситуаций в процессе изучения музыкального фольклора, использования игровых методов народного музыцирования, методов ролевой игры в процессе отображения народно-песенных обрядов, инсценизации, диалога, обсуждения музыкальных впечатлений, общих проектов, творческих заданий, вариативности интерпретационного процесса, художественно-творческой импровизации и др.

Предложено комплекс личностно-ориентированных технологий музыкального обучения учащихся начальной школы на основе народнопедагогических традиций, а именно: технология развития интереса младших школьников к народно-художественной деятельности; технология сотрудничества; технология творческого развития учащихся.

Разработаны и проверены путём эксперимента педагогические условия повышения уровня музыкальной компетентности учащихся на основе народно-педагогических традиций. Это привлечение детей к народной музыкальной среде, установление субъект-субъектных отношений учителя и учащихся в процессе музыкального обучения, стимулирование развития творческого потенциала каждого учащегося в различных видах музыкальной деятельности.

Результаты формирующего эксперимента подтвердили эффективность разработанной методики и целесообразность ее использования в процессе музыкального обучения учащихся начальной школы.

Ключевые слова: технология, личностно-ориентированное обучение музыке, народнопедагогические традиции, учащиеся начальной школы.

Dytso S.V. Methods of realization personally –oriented technologies of musical studiens pupils of primary school on the base of nationally-pedagogical tradition. – Manuscript.

Dissertation in order to receive scientific degree of candidate of pedagogical science on speciality 13.00.02 – theory and methodology of musical studies. National Pedagogical Dragomanov university . – Kyiv, 2012.

Dissertation is dedicated to the problem of methodical providing with introduction personally oriented technologies of musical studies pupils of primary school on the base of using nationally-pedagogical tradition.

The main point and content of personally – oriented educational technologies of studies was characterized with concentrating attention on specificity of musical activities. Criterions and indexes of effectiveness of musical education pupils of primary school was worked out.

And on the base of this criterions was founded levels this musical competence. In this work was theoretically based and experimentally tested staged method of realization personally – oriented technologies of musical education on the base of nationally – pedagogical tradition with was founded on unity of aim, content, inside mechanisms, methods and ability of concrete way of studding.

Results of forming experiment were confirm effectiveness of elaborated method and trustworthiness of its using in the process of musical studies of pupils of primary school.

Key words: technology, personal-oriented studies of music, nationally-pedagogical traditions, pupils of primary school.

НБ НПУ
100161190

Підписано до друку 08.11.2012 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 733
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26